

SVANHOLMEN 1

ANTIKVARIISK KONSEKVENSANALYS - DETALJPLAN FÖR VÄRBERG SVÄGEN DEL AV FASTIGHETEN SKÄRHOLMEN 2:1

2017-08-28

Uppdrag: Svanholmen 277217

Titel på rapport: Svanholmen 1 Antikvarisk konsekvensanalys av detaljplan för Vårbergsvägen del av fastigheten Skärholmen 2:1 mfl

Datum: 2017-08-28

Medverkande

Beställare: Micasa Fastigheter

Kontaktperson: Larisa Freivalds

Uppdragsansvarig: Cecilia Pantzar, Byggnadsantikvarie, Tyréns

Kvalitetsgranskare: Therese Fast, Kulturgeograf / Strateg, Tyréns

INNEHÅLL

Inledning.....	4
Kulturvärden.....	6
Planförslag.....	8
Konsekvensanalys.....	10
Underlag.....	13

INLEDNING

BAKGRUND

Tyréns har fått i uppdrag av Micasa Fastigheter att utföra en antikvarisk konsekvensanalys i samband med utveckling av fastigheten Svanholmen 1 i Stockholm. Konsekvensanalysen utgår från *Förslag till ny detaljplan för Vårbergsvägen del av fastigheten Skärholmen 2:1 m fl i stadsdelarna Vårberg och Skärholmen* (S Dp 2016 15393-54 del 1. I detaljplanen ingår fastigheten Svanholmen 1, före detta Vårbergs sjukhus.

Konsekvensanalysens bedömning baseras på en antikvarisk förundersökning med tillhörande känslig- och tålighetsanalys för fastigheten Svanholmen 1 (Tyréns 2017-06-27).

VAD ÄR EN KONSEKVENSANALYS?

En antikvarisk konsekvensanalys är en utredning av hur kulturvärden påverkas vid en föreslagen ändring av en byggnad eller ett område. Konsekvensanalysen fungerar som underlag vid beslutsfattande enligt Plan- och bygglagen (PBL) i samband med plan- eller bygglovsförfarande eller vid beslut enligt Kulturmiljölagen (KML) i samband med ansökan om ändring av byggnadsminnen.

Utgångspunkten för konsekvensanalysen av planförslaget är Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering och den antikvariska förundersökning med tillhörande känslig- och tålighetsanalys för Svanholmen 1 (Tyréns 2017). Konsekvensanalysen syftar till att relatera ändringsförslaget till den berörda miljöns identifierade kulturvärden. Det kan röra sig om både direkt och indirekt inverkan.

FÖRUTSÄTTNINGAR

Kulturmiljölagen (1988:950)

Det finns inga kända fornlämningar inom fastigheten. Fastigheten är inte heller skyddad som byggnadsminne.

Miljöbalken

Fastigheten berörs inte av områden som är av riksintresse för kulturmiljövården.

Gällande detaljplan

För fastigheten Svanholmen 1 gäller, Stadsplan för Vårbergs sjukhus mm, PL 6879, fastställd 16 juni 1967. Planen omfattar sjukhuset med omgivande park och grönområde. Planen saknar regleringar av kulturvärden och det finns därmed inte några detaljerade skydds- och varsamhetsbestämmelser för den aktuella fastigheten.

PBL

Enligt Plan- och bygglagen är det förbjudet att förvanska särskilt kulturhistoriskt värdefulla byggnader - PBL kap 8§13. För all bebyggelse, oavsett klassificering, finns krav på anpassning till, och varsamhet om byggnadernas kulturhistoriska värden - PBL, kap 8 §14 och § 17. Förbudet och kraven avser hela byggnaden, det vill säga både exteriör och interiör. Det är fastighetsägaren och/eller byggherren som är ansvarig för att lagen efterlevs.

Kulturhistorisk klassificering

Fastigheten Vårbergs sjukhus är grönklassad i Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering av stadens bebyggelse. Klassificeringen av Stockholms bebyggelse är ett kunskapsunderlag och en riktlinje i det dagliga arbetet inom kommunens förvaltningar bland annat i samband med detaljplanering och bygglovsprövning. Den innebär att kulturhistoriskt värdefulla byggnader och bebyggelsemiljöer kan knytas till tre olika nivåer, blå, grön eller gul. Enligt gällande praxis motsvarar både blå- och grönklassade fastigheter samt kulturhistoriskt värdefulla miljöer Plan- och bygglagens 8 kap 13 § *Byggnad eller bebyggelseområde som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt*. Sådana byggnader och bebyggelseområden får enligt samma lagparagraf inte förvanskas.

"Grön klassning innebär också ett högt kulturhistoriskt värde och betyder att bebyggelsen är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt t. Kortfattat innebär grönklassificering att inga ingrepp i byggnaden får göras som ur kulturhistorisk synvinkel är ovarsamma, negativa för stadsbilden eller som förvanskar kulturhistoriska värden." Hämtat från Stadsmuseets hemsida.

Motivering till grönklassning

Vårbergs sjukhus har stora social- och samhällshistoriska värden, som en välbevarad del av 1960-talets kontinuerliga utbyggnad av äldre värden. Under andra halvan av årtiondet uppfördes fem annexsjukhus för långvård i Stockholms ytterstad, varav Vårbergs sjukhus är det enda med idag bevarad funktion och arkitektur. Typiskt för tiden och byggnadsuppgiften är uppdelningen i högdal med vårdplatser, och lågdal med gemensamma ytor som reception, samlingssal, simhall och garage. Anläggningen har arkitektoniska och miljöskapande värden. Karaktären är kompromisslöst modernistisk, de olika byggnadsdelarna har blivit självständiga volymer med stor skulptural verkan i det omgivande parklandskapet. Även de dominerande materialen är tidstypiska och välbevarade; formgjuten betong, fasadelement, korrugerad plåt, puts. Särskilda arkitektoniska och konstnärliga värden har de inre ljusgårdarna och miljöerna kring anläggningens entréer, med planteringar, sittplatser och konstverk.

Värderingsdatum 2006-12-19

Vårbergs sjukhus uppfördes ursprungligen som långvårdsklinik. Anläggningen förvaltas sedan 2004 av Micasa Fastigheter. I fastigheten inryms sedan 2011 olika typer av korttidsboenden och studentlägenheter. Sjukhusanläggningen uppfyller inte längre arbetsmiljöverkets krav som ställs för vård- och omsorgsboende.

Nedan följer en kort summering av för miljön identifierade kulturvärden. För en fullständig beskrivning av nuläge och kulturvärden, se *Svanholmen 1. Antikvarisk Förundersökning och Känslig- tålighetsanalys*. 20170627.

[illegible]

ALT - BEVARAT SKIVHUS, LÅGDELAR RIVS

The plan shows a residential development with several building blocks. The blocks are labeled BC1, BC2, BC2K, BC2P, BC3, BC3P, BC3DS1, and S. The plan includes building footprints, parking spaces (p1, p2), and various annotations like 'e1 1000', 'e1 2000', 'e1 2700', 'e1 3000', 'e1 3300', 'e1 3500', 'e1 4100', 'e1 4600', 'e1 5300', 'e1 5500', 'e1 5600', 'e1 5700', 'e1 5800', 'e1 5900', 'e1 6000', 'e1 6100', 'e1 6200', 'e1 6300', 'e1 6400', 'e1 6500', 'e1 6600', 'e1 6700', 'e1 6800', 'e1 6900', 'e1 7000', 'e1 7100', 'e1 7200', 'e1 7300', 'e1 7400', 'e1 7500', 'e1 7600', 'e1 7700', 'e1 7800', 'e1 7900', 'e1 8000', 'e1 8100', 'e1 8200', 'e1 8300', 'e1 8400', 'e1 8500', 'e1 8600', 'e1 8700', 'e1 8800', 'e1 8900', 'e1 9000', 'e1 9100', 'e1 9200', 'e1 9300', 'e1 9400', 'e1 9500', 'e1 9600', 'e1 9700', 'e1 9800', 'e1 9900', 'e1 10000'. The plan also shows a road network, including 'GATA' and 'TORG'. A scale bar at the bottom indicates a scale of 1:1000. The plan is titled 'ALT - BEVARAT SKIVHUS, LÅGDELAR RIVS'.

ALT - SKIVHUS OCH LÅGDELAR RIVS

The plan shows a residential development with several building blocks. The blocks are labeled BC1, BC2, BC2K, BC2P, BC3, BC3P, BC3DS1, and S. The plan includes building footprints, parking spaces (p1, p2), and various annotations like 'e1 1000', 'e1 2000', 'e1 2700', 'e1 3000', 'e1 3300', 'e1 3500', 'e1 4100', 'e1 4600', 'e1 5300', 'e1 5500', 'e1 5600', 'e1 5700', 'e1 5800', 'e1 5900', 'e1 6000', 'e1 6100', 'e1 6200', 'e1 6300', 'e1 6400', 'e1 6500', 'e1 6600', 'e1 6700', 'e1 6800', 'e1 6900', 'e1 7000', 'e1 7100', 'e1 7200', 'e1 7300', 'e1 7400', 'e1 7500', 'e1 7600', 'e1 7700', 'e1 7800', 'e1 7900', 'e1 8000', 'e1 8100', 'e1 8200', 'e1 8300', 'e1 8400', 'e1 8500', 'e1 8600', 'e1 8700', 'e1 8800', 'e1 8900', 'e1 9000', 'e1 9100', 'e1 9200', 'e1 9300', 'e1 9400', 'e1 9500', 'e1 9600', 'e1 9700', 'e1 9800', 'e1 9900', 'e1 10000'. The plan also shows a road network, including 'GATA' and 'TORG'. A scale bar at the bottom indicates a scale of 1:1000. The plan is titled 'ALT - SKIVHUS OCH LÅGDELAR RIVS'.

KULTURVÄRDEN

Vårbergs sjukhus är en typisk och välbevarad representant för det begränsade antal annexsjukhus för långvård som uppfördes i Stockholms ytterstad under andra halvan av 1960-talet. Helhetsmiljön vittnar om samhällets ambition och satsning på en sjukhusplanering för att skapa funktionella och trivsamma vårdmiljöer för personal, patienter och besökare. Den enhetligt planerade sjukhusanläggningen är numera det enda av Stockholms tre samtidigt seriebyggda annexsjukhus för långvård som har kvar sin ursprungliga karaktär.

I den välbevarade helhetsmiljön framträder tidens planeringsideal genom sambanden mellan den tidigare sjukhusanläggningen, omgivande park, intilliggande bostadsområde med före detta personalbostäder och omgivande rekreationsområden med Vårbergstoppen. Fastigheten har trots upprepade förändringar av verksamheten endast genomgått ett fåtal exteriöra förändringar. Arkitektens ursprungskaraktär är därmed i stora drag oförändrad.

Vårbergs sjukhus är ett tydligt exempel på det sena 1960-talets storskaliga bebyggelsemönster med ett tongivande växelspel mellan hög och lågdelen. Anläggningens strama, skulpturala och rakt avslutade huskroppar har ett renodlat modernistiskt uttryck som inramas av grönska i den omgivande parken och naturmarken. De sammanlänkade byggnadskropparnas varierade funktionsbundna uttryck speglar 1960-70-talens arkitektoniska idéer om sjukhusmiljöer och rationellt byggande. De repeterande fasaderna är tidstypiskt utformade med horisontalverkande fönsterband och fasadelement av betong i kombination med korrugerad plåt och slät puts.

Sammantaget berättar helhetsmiljön kring sjukhuset om 1960-talets funktionella planeringsideal med *hus i park*, tydlig trafikseparering mot Vårbyvägen och på övriga sidor tilltagna rekreativa grönområden med lättskötta parkytor.

Värdebärande karaktärsdrag

- Vårbergs sjukhus utmärker sig som ett av fem annexsjukhus för långvård, varav tre seriebyggda, som uppfördes i Stockholms ytterstad under slutet på 1960-talet. I den enhetligt planerade helhetsmiljön förenades tidens rationella byggande med en sjukhusplanering på internationell toppnivå.
- Vårbergs sjukhus är numera det enda av de tre seriebyggda annexsjukhusen som har kvar sin ursprungliga karaktär exteriört.
- Den för 1960-talet tongivande växlingen mellan det höga skivhuset på höjden och lägre volymer mot parken som understryker landskapets höjdskillnader.
- Sjukhusanläggningens strama, skulpturala och rakt avslutade huskroppar med tidstypiskt renodlat, modernistiskt uttryck.
- Anläggningens växelverkan mellan högdelen och lågdelen med varierande uttryck i de olika sammanlänkade byggnadskropparna.
- Stram och repeterande arkitektur med horisontalverkande fönsterband och fasadelement av betong i kombination med korrugerad plåt och slät puts.
- Sammanhållen fasadutformning med återkommande fasadmateriell av prefabricerade betongelement (mörk sockel, ljus fasad), korrugerad plåt i kontrasterande färg, ljus slätputs, ljusa snickerier.
- Formgjuten betong i murar, parkeringsdäck mm.
- Interiörens funktionella uppdelning med knutpunkt för social samvaro och service i lågdelen och likformigt utformade våningsplan för vårdplatser i högdelen.
- Sjukhusparkens rationella planering och parkestetik typisk för 1960- och 1970-talet som präglas av långa siktlinjer, vida öppna gräsytor med sparsam vegetation som möter omgivande sparad naturmark.
- Konstnärlig utsmyckning av samtida konstnärer både utvändigt och invändigt.
- Tidens medvetet genomförda trafikseparering med parkering och infart närmast huvudentrén och ett finmaskigt nät av gång- och cykelstråk som kopplar samman sjukhusmiljön med omgivningen genom en rad entréer runt om i anläggningen.
- Sjukhuset som en helhetsmiljö placerad som *hus i park* med omgivande rekreativ parkmiljö, finmaskigt gång- och cykelstråk och kopplingen till Vårbergstoppen och före detta personalbostäder.

Sjukhusanläggningen bedöms ha hög känslighet för karaktärsförändringar som påverkar sambanden mellan sjukhusanläggningen, parken, naturmarken och bostadsområdet i söder. Parken öster om sjukhuset har bedömts vara mindre känslig för förändring, grönt på kartan. Det innebär att förändringar och eventuella tillägg kan utföras, men att dessa bör anpassas och inordnas till sjukhusmiljön och anslutande bostadsbebyggelse med tanke på volym, höjd och gestaltning. Obebyggda områden utmed de större vägstråken i norr och öster har bedömts vara mer tåliga för förändring. I den fortsatta texten följer mer ingående resonemang kopplade till för miljön grundläggande kulturvärden.

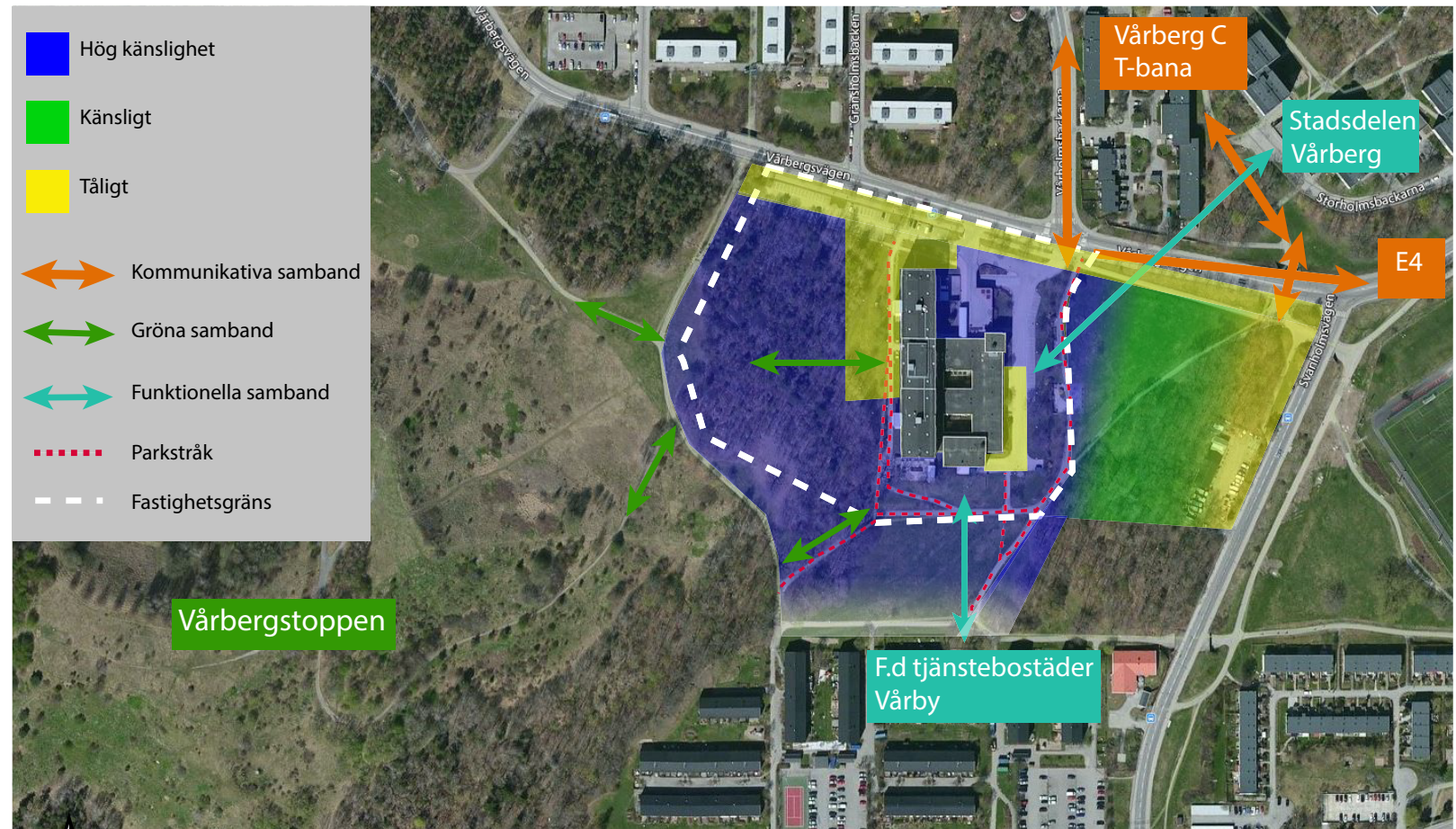

Det stora sjukhuskomplexet är luftigt placerat i en tilltagen parkmiljö med skivhuset förankrat i den anslutande skogsbacken.

Bostadsområdet som byggdes för sjukhusets personal ligger med utsikt mot arbetsplatsen på andra sidan den öppna sjukhusparken. Planförslagets bebyggelse söder om anläggningen bryter det visuella sambandet mellan bostäder och fd sjukhusanläggning.

KÄNSLIG- OCH TÅLIGHETSANALYS FÖR FASTIGHETEN

Ortofoto över fastigheten Svanholmen 1 med omgivande park, grönområden och bostadsområden. I kartbilden redovisas en känslig- och tålighetsanalys för fastighetens markytor med omgivande park- och naturmiljö. För miljön betydelsefulla samband och strukturer illustreras. Särskilt känslig är den för miljön karaktäristiska grönsstrukturen med en kombination av bevarad naturmark och rationellt gestaltad park.

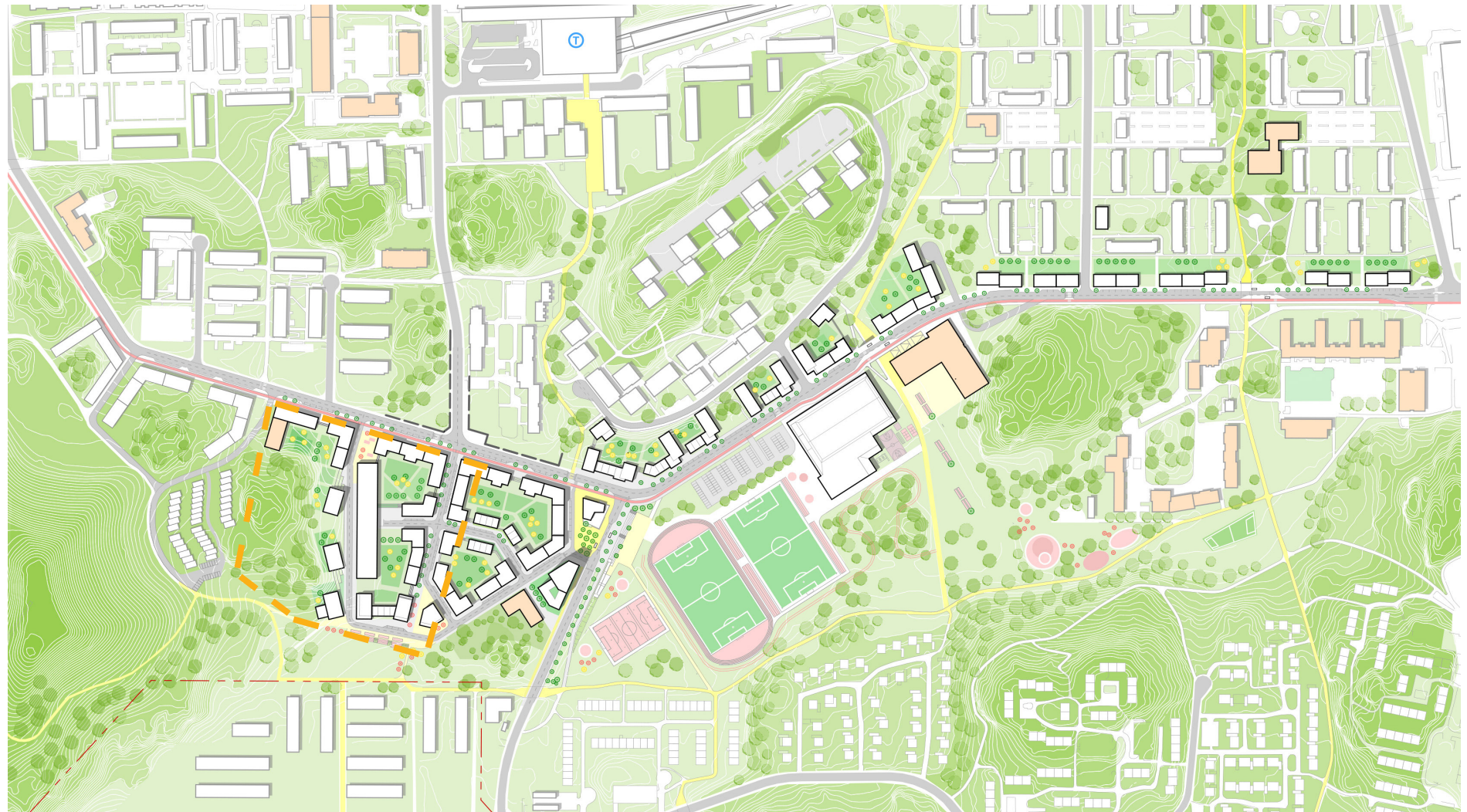
Planskiss som visar fastighetens utbredning samt en bedömning av de delar i bebyggelsen som bedöms vara tåliga respektive mer känsliga för förändringar och tillägg. Tongivande volymer och fasader som är av betydelse för både läsbarheten och upplevelsen av den enhetligt planerade helhetsmiljön har en högre känslighet, blå. Skivhusets norra gavel och västra fasad mot skogsbacken är mindre framträdande och har även genomgått vissa fasadförändringar som gör dessa delar mer tåliga för förändringar och tillägg. Västfasaden kan tåla anpassade tillägg i nedre delen.

PLANFÖRSLAG

Planförslaget som omfattar den aktuella fastigheten Svanholmen 1 ingår i en strukturplan som innebär ett nytt stråk av bebyggelse utmed Vårbergsvägen. Vårbergs sjukhusanläggning är tänkt att integreras i ett nytt bostadsområde som förläggs till den öppna parkmarken öster om den tidigare sjukhusmiljön. Det nya området utformas som en relativt tät kvarterstad med stadsgator skapade av flerfamiljshus i oregelbundna kringbyggda gårdar. I skogsbacken väster om skivhuset planeras friliggande punkthus.

För sjukhusanläggningen presenteras två alternativ. Ett där lågdelarna rivs och skivhuset integreras i det nya bostadsområdet och ett där hela sjukhusanläggningen rivs. De svagt färgade volymerna är skolor och förskolor, de vita volymerna är bostadsbebyggelse i huvudsak.

Strukturplan som visar alternativet där sjukhusanläggningens lågdelar rivs och skivhuset integreras i ny bebyggelse. De svagt färgade huskropparna är skolor och förskolor, de vita volymerna är i huvudsak bostadsbebyggelse. Den aktuella fastigheten är markerad med orange streckad linje.

Volyminstudie för strukturplanen med bevarat skivhus centralt i det nya bostadsområdet. Den aktuella fastigheten är markerad med orange streckad linje.

ALTERNATIV 1 - MED BEVARAT SKIVHUS

ALTERNATIV 2 - HELA SJUKHUSANLÄGGNINGEN RIVS

Alternativ 1

Sjukhusanläggningens lågdelar i öster rivs. Ny bebyggelse formerar nya kvarter kring det bevarade skivhuset. Den öppna parken österut omvandlas till tät kvartersstad. Naturmarken väster om skivhuset planeras för friliggande punkthus. Stora delar av naturmarken förblir obebyggd. I skogspartiet sydöst om parken inordnas en förskola.

Alternativ 2

Sjukhusanläggningen rivs i sin helhet. Förutom de huskroppar som föreslås ersätta skivhuset följer förslaget samma struktur som alternativ 1.

KONSEKVENSANALYS

På plankartan till höger redovisas planförslagets huvudsakliga konsekvenser för områdets kulturvärden. Konsekvenserna är främst knutna till att delar eller hela sjukhusanläggningen rivs. Den föreslagna bebyggelsestrukturen innebär även en omfattande karaktärsförändring av rådande hus i park-planering som präglas av landskapsanpassning, en hög grad av grönska och genomsiktliga kvarter med glest placerade huskroppar.

Övergripande förändringar

- Rivning av sjukhusanläggningens lågdelar - stor konsekvens
- Rivning av hela sjukhusanläggningen - mycket stor konsekvens
- Brutna samband mellan sjukhusanläggning och före detta tjänstebostäder - måttlig konsekvens
- Karaktärsförändring med ny kvartersstruktur och mindre parkytor - måttlig konsekvens

SAMMANFATTNING

Rivning av delar eller hela sjukhusanläggningen innebär stora negativa konsekvenser för läsbarheten av den enhetligt planerade sjukhusmiljön. Planförslagets bebyggelse söder om sjukhuset bryter för miljön viktiga samband och inramande naturmark vilket ger måttliga negativa konsekvenser. Österut ansluter den föreslagna bebyggelsen till för miljön mer storskaliga tåliga parkytor. För att minimera konsekvenserna bör planförslagets täta kvartersstruktur i högre grad anpassas och inordnas till det före detta sjukhusområdets glesa och grönskande grundkaraktär med tanke på volym, höjd och gestaltning.

Den föreslagna stadsgatan utmed områdets huvudstråk Vårbyvägen innebär små konsekvenser då omgivande storskaliga vägrum bedömts vara mer tåliga för förändring.

RIVNING AV LÅGDELAR

Rivning av sjukhusanläggningens lågdelar innebär att helhetsmiljöns karaktär går förlorad och läsbarheten av den enhetligt planerade sjukhusanläggningen försvagas. Med lågdelarna försvinner möjligheten att avläsa 1960-talets för tiden typiska funktionella sjukhusplanering, anläggningens skulpturala arkitektoniska växelverkan mellan högdal och lågdal vars varierande uttryck är kopplat till de olika sammanlänkade byggnadskropparna.

RIVNING AV HELA SJUKHUSANLÄGGNINGEN

Vårbergs sjukhusanläggning är numera det enda av de tre seriebyggda annexsjukhusen som har kvar sin ursprungliga karaktär exteriört. Rivning av sjukhusanläggningen i sin helhet innebär att helhetsmiljön går förlorad och läsbarheten av den enhetligt planerade sjukhusmiljön försvinner.

KARAKTÄRSFÖRÄNDRING

Den täta kvartersstrukturen innebär en karaktärsförändring av fastighetens och stadsdelens grundkaraktär med glest placerad bebyggelse inramad av både anlagd och sparad grönstruktur.

En mer genomsiktig kvartersbebyggelse anknyter till fastighetens öppna parkaknutna karaktär och bidrar till att upprätthålla siktstråk till gröna gårdsrum och omgivande grönstruktur med brynszoner av naturmark och parkmark.

BRUTNA SAMBAND

Ny bebyggelse direkt söder om sjukhusanläggningen bryter sambandet till de före detta tjänstebostäderna. För att upprätthålla läsbarheten i den enhetligt planerade sjukhusanläggningen bör parkmarken söderut fortsatt vara obebyggd.

Plus

Stadsmässig bebyggelse kopplas till den breda huvudleden Vårbergsvägen.

Planförslagets vägnät bygger vidare på befintliga stråk inom fastigheten, parken samt mellan fastigheten och omgivande bostadsområden.

Fastighetens infart står fortsatt i förbindelse med vägen till Vårby C. Parkens huvudstråk för gång och cykel får ny funktion som lokalgator.

Terränganpassad radhusbebyggelse i skogsbacken väster om sjukhusanläggningen.

Punkthus i skogsbacken västerut ansluter till områdets bebyggelsemönster och naturmarkskaraktär, men bör på ett tydligare vis värna befintlig naturmark som var en viktig utgångspunkt för 1960-talets planering.

Minus

De föreslagna volymerna söderut bryter kopplingen mellan sjukhusanläggningen och de före detta tjänstebostäderna, vilket minskar läsbarheten av den funktionellt planerade helhetsmiljön.

Kvartersstrukturen med stadsgator utan förgårdsmark bryter mot områdets naturanpassade planering med lummiga gaturum och långa siktlinjer mellan husen.

Punkthus i den lövträdskantade brynszonen som inramar parken sydväst om skivhuset innebär en karaktärsförändring av parken och det sammanhängande grönstråk som löper vidare upp till Vårbergstoppen. Brynszonen innehåller karaktärsskapande ekar som ramar in parken och som utgör ett biologiskt kulturarv.

Den föreslagna täta kvartersstaden gör att den tidigare sjukhusanläggningens hus i park- karaktär går förlorad.

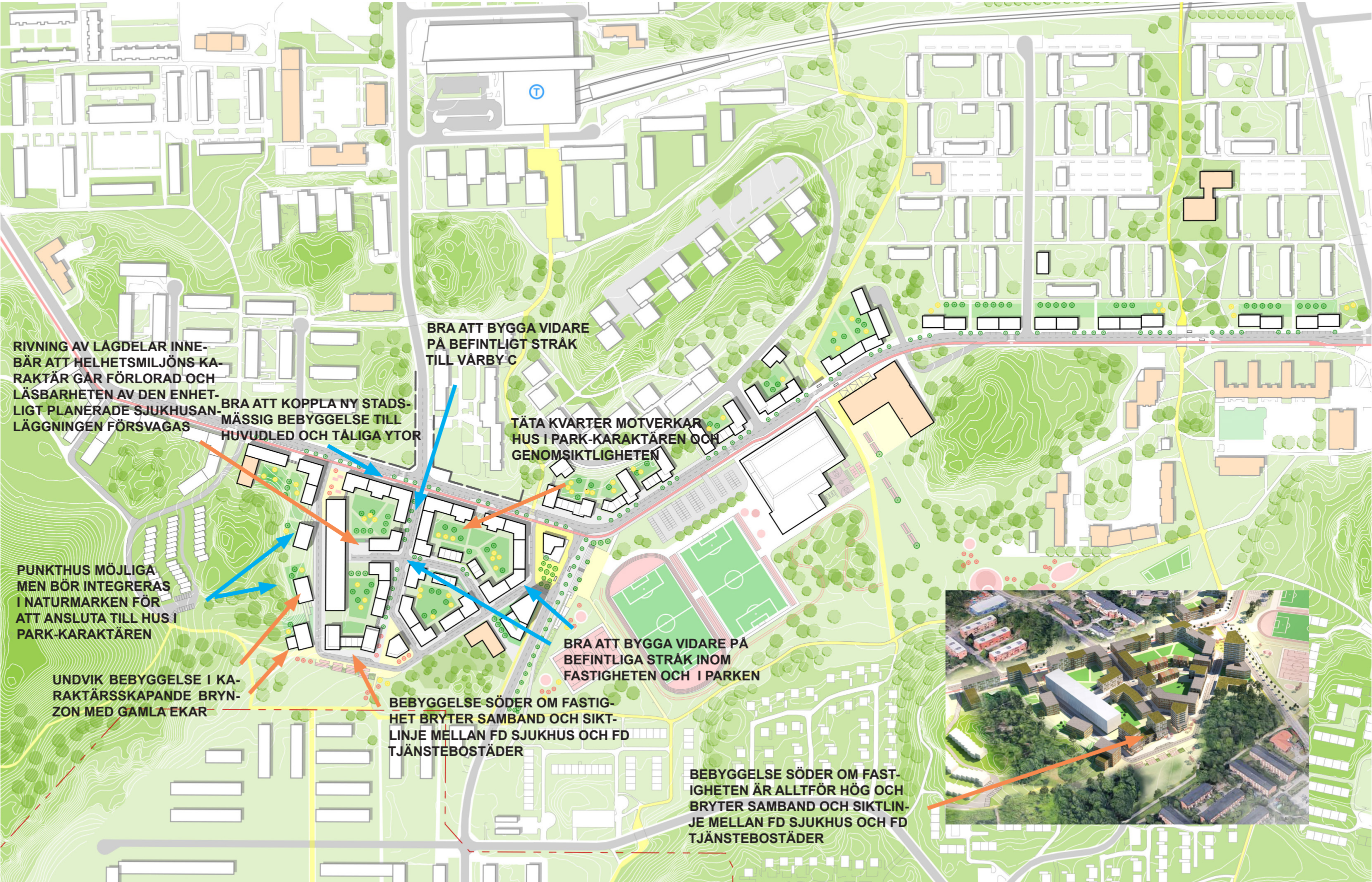
KARTA ÖVER KONSEKVENSER

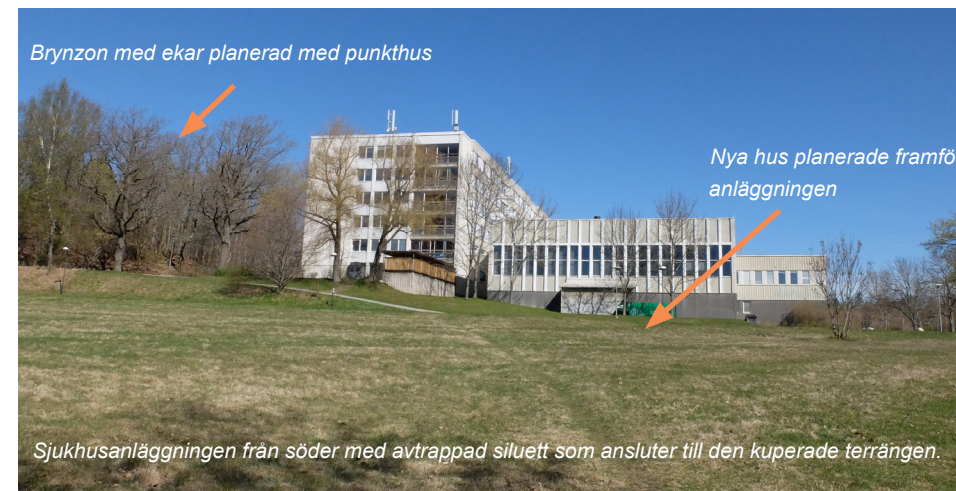
BLÅ PIL - PLUS

ORANGE PIL - MINUS

UNDERLAG

Svanholmen 1. Antikvarisk förundersökning och Känsligtålighetsanalys. Tyréns AB. 2017-06-27.

Dp 2016 15393-54. Förslag till ny detaljplan för Vårbergsvägen del av fastigheten Skärholmen 2:1 m fl i stadsdelarna Vårberg och Skärholmen.